

การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน
อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

Study on the Impact of Wild Elephants Foraging Outside the Khao Ang Rui Nai Wildlife
Sanctuary Tha Takiab District, Chachoengsao Province

สันติ ศรีแก้ว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระพงศ์ ภัทธีร์

บทคัดย่อ

การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา ศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนเป็นพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว

การศึกษานี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย โดยนำผลการศึกษา และนำข้อมูลโดยการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารต่างๆ บทความ ระเบียบ กฎหมาย และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept interviews) จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน และกลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน พื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อที่จะได้คำตอบอย่างละเอียด และครอบคลุม

ผลการศึกษาพบว่า จากการศึกษาที่มีข้อค้นพบว่า สถานการณ์ข้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพัฒนาการก่อรูปของปัญหาจากกิจกรรมของมนุษย์ โดยการขยายพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของภูริพัฒน์ แก้วตาธนวัฒนา และ สันคูลิทธิ บรินวงษ์ตระกูล (2562 , หน้า 121) กล่าวว่า “...ความต้องการจะใช้พื้นที่ทำการเกษตรจึงเข้าไปบุกรุกทำลายป่า ทำให้พื้นที่ที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ พืชอาหาร และแหล่งน้ำของข้างป่าลดน้อยลง จนข้างป่าต้องพากันอพยพออกมาหากินพืชผลเกษตรของชาวบ้าน...” การขยายตัวของชุมชนมีผลโดยตรงต่อข้าง ทั้งการจำกัดขนาดของพื้นที่ป่าเพื่อให้ข้างอยู่อาศัย พฤติกรรมข้างที่ปรับตัวหรือการทำเกษตรบริเวณรอบป่าทำให้ข้างป่าออกมาหากินพืชผลการเกษตร เกิดการเผชิญหน้า จนทำร้ายคนได้รับบาดเจ็บหรือรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต จนเกิดเป็นปมปัญหากระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เกิดเป็นวงจรปัญหา เช่น หนีสินครัวเรือน เศรษฐกิจ ยาเสพติด ครอบครัว ฯลฯ มันก็เลยกลายเป็นปัญหาซ้ำซ้อน ปัญหาเรื้อรังอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้

จากการวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 5.3.1 การเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันและการจัดการข้างป่า ได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพการเฝ้าระวังป้องกันโดยการสร้างแนวตรวจการณ์ข้างป่าในพื้นที่วิกฤต, จัดจ้างพนักงานเฝ้าระวังข้างป่า, สร้างและปรับปรุงสิ่งกีดขวางเพื่อป้องกันข้างออกนอกพื้นที่, ส่งเสริมชุมชนในพื้นที่เสี่ยงสร้างแนวป้องกันข้างป่า รวมไปถึงจัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านข้างป่า โดยการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับข้างป่าตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน, องค์ความรู้ด้านการป้องกันตัวจากข้าง

5.3.2 การจัดการพื้นที่เพื่อคนและข้างป่า ประกอบไปด้วย การสำรวจและประเมินศักยภาพของพื้นที่, การศึกษาการจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ (Zoning) ในแต่ละพื้นที่, สร้าง พื้นฟู และปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร รวมถึงการประเมินพื้นที่รองรับข้างที่มีปัญหา, เคลื่อนย้ายข้างป่าไปยังพื้นที่มีศักยภาพในการรองรับ

5.3.3 การเสริมสร้างความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ช้างป่า, การศึกษาและส่งเสริมรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสม, การสร้างความเข้าใจกับประชาชน, ส่งเสริมการทำประกันทรัพย์สินและพิจารณาชดเชยความเสียหายที่เป็นธรรม

คำสำคัญ : ช้างป่า, ปัญหาช้างป่า, การกระจายอำนาจ

Abstract

The study of the impact of wild elephants foraging outside the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary, Tha Takieb District, Chachoengsao Province aims to study the situation of wild elephants foraging outside the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary, Tha Takieb District, Chachoengsao Province; to study the impact of wild elephants foraging outside the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary; to study the problems and obstacles in solving the problem of wild elephants foraging outside the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary; to find a way to develop the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary into a tourism area. This study is a qualitative research study. The researcher has defined a conceptual framework as a guideline for the research by using the results of the study and data from books, documents, articles, regulations, laws, and related research, as well as data from observation, in-depth interviews with government officials, community leaders, and groups of people with interests in the areas affected by the situation of wild elephants foraging outside the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary, Tha Takieb District, Chachoengsao Province. As a key informant to get detailed and comprehensive answers, the study found that the situation of wild elephants foraging outside the Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary, Tha Takieb District, Chachoengsao Province has developed into a problem from human activities by expanding the agricultural area, which is consistent with the research work of Phuriphat Kaewtathanawatana and Sandusit Borwongtrakul (2019, page 121) who stated that “...the need to use the area for agriculture has encroached and destroyed the forest, causing the natural habitats, food plants and water sources of wild elephants to decrease until the wild

elephants had to migrate out to eat the villagers' agricultural products...” The expansion of the community has a direct effect on elephants, both by limiting the size of the forest area for elephants to live in, elephant behavior that has adapted or farming around the forest causing wild elephants to come out to eat agricultural products, causing confrontations until they hurt people, causing injuries or severe deaths, which becomes a problem that affects the way of life and creates a cycle of problems such as household debt, the economy, drugs, family, etc. It has become a repeated problem, a chronic problem all the time like this. The research has the following recommendations: 5.3.1 Increasing the efficiency of prevention and management of wild elephants, including increasing the efficiency of surveillance and prevention by creating a wild elephant patrol line in critical areas, hiring wild elephant surveillance personnel, building and improving barriers to prevent elephants from leaving the area, promoting communities in risk areas to build a wild elephant defense line, including managing and transferring knowledge about wild elephants by collecting knowledge about wild elephants according to local wisdom, knowledge about self-defense from elephants. 5.3.2 Managing areas for people and wild elephants, including surveying and assessing the potential of the area, studying the classification of areas for use (Zoning) in each area, creating, restoring and improving water sources, food sources, including assessing areas to support elephants with problems, moving wild elephants to areas with potential to support them. 5.3.3 Strengthening cooperation for sustainability, including the development of learning resources for wild elephant conservation, studying and promoting appropriate agricultural practices, creating understanding among the public, promoting property insurance and considering fair compensation for damages.

Keywords: wild elephants, wild elephant problems, decentralization

บทนำ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ได้รับการจัดตั้งและดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ขณะนั้นมีพื้นที่ประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร ในท้องที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และชลบุรี ต่อมามีการผนวกพื้นที่เข้ากับป่ารอยต่อ 5 จังหวัด เมื่อ พ.ศ. 2535 และ พ.ศ. 2544 ทำให้ปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ 674,352 ไร่ หรือ 1,078.96 ตารางกิโลเมตร อยู่ในพื้นที่จังหวัด ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และสระแก้ว (กรมอุทยานฯ , 2565) ดังนั้นป่า 100 ตารางกิโลเมตรแรกเริ่มที่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนจึงเป็นป่าที่ราบในพื้นที่ภาคตะวันออกที่หลงเหลืออยู่ ป่านี้มีการรบกวนจากมนุษย์น้อยมาก เนื่องจากมีการกันพื้นที่ไว้เป็นป่าอนุรักษ์ในช่วงที่สังคมมนุษย์ยังเข้ามาไม่ถึง แม้แต่สถานที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในขณะนั้นยังตั้งอยู่ห่างจากแนวเขตประมาณ 25 กิโลเมตร บริเวณที่ปัจจุบันนี้คือ สถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่ากระบกคู่

ผลกระทบที่เกิดขึ้นนอกจากเรื่องช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับช้างป่า ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบในพื้นที่อำเภอท่าตะเกียบ ทั้ง 2 ตำบล 47 หมู่บ้าน สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการที่ช้างป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร หรือทำร้ายคนจนได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ชีวิต ขณะเดียวกันช้างป่าก็ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตอันเนื่องมาจากความขัดแย้งด้วยเช่นกัน ซึ่งนับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ปรากฏการณ์ความขัดแย้งจึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต สร้างความหวาดกลัวให้แก่ชาวบ้านจนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เนื่องจากพื้นที่โดยรอบของผืนป่า เป็นแปลงเกษตรที่เกิดจากการเพาะปลูก และมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอยู่รอบเขต รวมถึงช้างป่าบางส่วนไม่ยอมกลับเข้าผืนป่า เนื่องจากมีปัจจัยดำรงชีวิตครบทั้ง 3 ประการ ได้แก่ แหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และแหล่งหลบพัก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะโกชัย จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และมาตรการป้องกันปัญหาช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะโกชัย จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาสภาพทั่วไปในพื้นที่ ผลกระทบที่เกิดจากการเผชิญหน้าระหว่างชุมชนกับช้างป่า และโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่างๆ หรือกลไกสนับสนุนในการจัดการปัญหาช้างป่า ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการดำเนินการ

ขอบเขตด้านพื้นที่ และเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยในพื้นที่ อำเภอท่าตะโกชัย จังหวัดฉะเชิงเทรา มีระยะเวลาตั้งแต่เดือนตุลาคม – เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567

ขอบเขตด้านประชากรที่จะศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกลุ่มศึกษา ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ ได้แก่ หน่วยงานด้านการพัฒนา และการบริหารพื้นที่ จำนวน 1 คน ประกอบด้วย นายกองค้ำกรบริหารส่วนตำบลคลองตะเกรา
2. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน กลุ่มจิตอาสาผลักดันช้างป่า จำนวน 6 คน
3. กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ เกษตรกร และประชาชนในพื้นที่จำนวน 8 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

“ช้างป่า” หมายถึง ช้าง หรือ กลุ่มโขลงช้าง ที่อาศัย หรือเคยอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

“ปัญหาช้างป่า” หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า สร้างความเสียหายต่อชีวิต และทรัพย์สิน

“นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน” หมายถึง พื้นที่รอบนอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จำเพาะในพื้นที่อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

“การจัดการ” หมายถึง การร่วมมือกันของบุคคล กลุ่มบุคคล เจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานรัฐ หรือสมาชิกในพื้นที่ อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

“การเพิ่มของจำนวนประชากรช้าง” หมายถึง การเพิ่มขึ้นของปริมาณประชากรช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. ทราบถึงสภาพปัญหา ผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน
2. สามารถรวบรวมข้อมูล ปัจจัยที่ส่งผลไปสู่การวางแผนการจัดการ และกำหนดมาตรการป้องกัน และแก้ไขปัญหามาจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน
3. สะท้อนปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานในด้านระเบียบข้อกฎหมาย และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ไม่เอื้อให้การแก้ไขปัญหาก็คเป็นรูปธรรม

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา และทบทวนวรรณกรรมโดยใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้
แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

2.1.1 ความหมายของการจัดการ (Management)

คำว่า “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่า การบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ในตำราหรือในหนังสือส่วนใหญ่ 2 คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน และเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่าสามารถใช้แทนกันได้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามไว้ เช่น สมยศ นาวิกาน (2544) กล่าวว่า การบริหารงานเป็นกระบวนการวางแผนการจ้องค์การ การสั่งการ และการควบคุมทรัพยากรในการบริหารงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมาย รวบรวมไว้พอเป็นสังเขปได้ดังนี้ เช่น อุทัย บุญประเสริฐ (2542) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิด โอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมใดๆ ให้ความช่วยเหลือ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน

จินตนา สุจจันันท์ (2549) อธิบายว่า เป็นการดำเนินงานร่วมพลังประชาชน กับองค์กรของรัฐ หรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา หรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผน ปฏิบัติ และประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ (Decentralization)

การกระจายอำนาจ ถือเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจะตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมไปถึงการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย ดังนี้

2.3.1 ความหมายของการกระจายอำนาจ

ธนศวร์ เจริญเมือง (2542) ให้ความหมายว่า การกระจายอำนาจ หมายถึง ระบบบริหารประเทศที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นต่างๆมีอำนาจในการจัดการ ดูแลกิจการหลายๆด้านของตนเอง ไม่ใช่ปล่อยให้รัฐบาลกลางรวมศูนย์อำนาจในการจัดการบริหารแทบทุกอย่างของท้องถิ่น

2.4 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

เครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียม ภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้การศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย ซึ่งทางผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ ได้แก่ หน่วยงานด้านการพัฒนา และการบริหารพื้นที่ จำนวน 1 คน ประกอบด้วย นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลคลองตะเกรา
2. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน กลุ่มจิตอาสาพลัดถิ่นช้างป่า จำนวน 6 คน

3. กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ เกษตรกร และประชาชนในพื้นที่จำนวน 8 คน

เครื่องมือในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept interview) ซึ่งเลือกการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) คือการมีคำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้า ขณะที่เปิดโอกาสให้กับความเป็นไปได้ที่อาจจะได้รับข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ไม่ได้เกี่ยวโดยตรงกับคำถามที่เตรียมไว้ก่อน แต่เป็นข้อมูลที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย โดยสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิดเพื่อที่จะให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นได้แสดงความคิดเห็นออกมาได้อย่างเต็มที่ และเป็นอิสระ รวมถึงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ร่วมกันอย่างเป็นระบบ มาทำการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเพื่อที่จะแสดงถึงความสำคัญของข้อมูลให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ตามข้อเท็จจริงทั้งในเชิงเหตุผล และทำการเขียนรายงานสรุป และตีความตามหลักวิชาการ และรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงของการพรรณนาความ การบรรยายถึงผลกระทบ และปัจจัยที่ส่งผล เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการจัดการปัญหาข้างป่า การบูรณาการร่วมกันในการแก้ปัญหาผลกระทบจากสถานการณ์ข้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

สรุปผลการศึกษา การวิจัย เรื่อง การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ข้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา ศึกษาโดยใช้วิธีเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) และการวิจัยสนาม (Field research) โดยใช้ 2 เทคนิควิธีในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 คน

ผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ข้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

5.1.1 ผลกระทบจากสถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

สถานการณ์ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ส่งผลกระทบให้กับชุมชนโดยรอบในพื้นที่อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้ง 2 ตำบล 47 หมู่บ้าน สร้างความเสียหายทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการที่ช้างป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร หรือทำร้ายคนจนได้รับบาดเจ็บ หรือถึงขั้นรุนแรงถึงแก่ชีวิต และนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่เพียงเท่านั้นปรากฏการณ์ดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน สร้างความหวาดกลัวจนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ และยังส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

5.2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหา และมาตรการป้องกัน ปัญหาช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

แนวทางการแก้ไขปัญหา และมาตรการป้องกัน ปัญหาช้างป่าช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ควรดำเนินการในหลายระดับ ได้แก่

ระดับนโยบาย ปรับปรุงกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสัตว์ป่าให้มีความยืดหยุ่น และทันสมัยมากขึ้น สร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่และอำนาจในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ที่ก่อให้เกิดผลกระทบ หรือสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชน และมีส่วนร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยที่เกี่ยวข้อง ในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

ระดับการจัดการ จัดการประชากรช้างป่าโดยการควบคุมการเพิ่มจำนวน โดยการฉีดวัคซีนคุมกำเนิด พัฒนาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า สมยศ นาวิการ

(2544) กล่าวว่า “การบริหารงานเป็นกระบวนการวางแผนการจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมทรัพยากรในการบริหารงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ”

ระดับชุมชน สร้างความเข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับปัญหาข้างป่าให้กับชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน และดำเนินงานแก้ไขปัญหา และสนับสนุนอาสาสมัครเฝ้าระวังข้างป่า ซึ่งอุทัย บุญประเสริฐ (2542) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมใด ๆ ให้ความช่วยเหลือ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน”

5.2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาข้างป่าออกหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

เนื่องจากว่าในพื้นที่อ่างฤๅไนเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่เข้มข้นกว่าพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ จึงไม่สามารถจะดำเนินการใดๆ ได้ สัตยญา เคนาภูมิ (2551) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม คือการที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ ความพึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน” ดังนั้นเพื่อให้การแก้ไขปัญหาเกิดผลในทางปฏิบัติ จึงต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ฯลฯ จึงต้องมีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นตัวแทนของคนในชุมชน สามารถมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาข้างป่าที่ก่อให้เกิดผลกระทบ หรือสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเพื่อประโยชน์ในการดูแลความปลอดภัยต่อชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน ชนเศรษฐ์ เจริญเมือง (2542) กล่าวว่า การกระจายอำนาจ หมายถึง “ระบบบริหารประเทศที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นต่างๆมีอำนาจในการจัดการ ดูแลกิจการหลายๆด้านของตนเอง ไม่ใช่ปล่อยให้รัฐบาลกลางรวมศูนย์อำนาจในการจัดการบริหารแทบทุกอย่างของท้องถิ่น” ดังนั้น

ต้องกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีหน้าที่และอำนาจในการแก้ไขปัญหาช้างป่า Taylor (1911) กล่าวว่า “งานบริหารทุกอย่างจำเป็นต้องกระทำโดยมีหลักเกณฑ์ ซึ่งกำหนดจากการวิเคราะห์ศึกษาโดยรอบคอบ ทั้งนี้เพื่อให้มีวิธีที่ดีที่สุด ในอันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพ...” เราไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ หรือลดผลกระทบได้อย่างเหมาะสม เป็นเพราะเรายังขาดการศึกษา ทั้งในเชิงประชากร พฤติกรรม และการจัดการของชุมชนและรัฐที่ผ่านมา จึงไม่สามารถจัดการกับปัญหาช้างป่าได้อย่างจริงจัง และตรงเป้า แนวทางที่ยั่งยืนที่สุดคือการเพิ่มพื้นที่ป่าให้กับช้าง แต่ในบางพื้นที่ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ ด้วยชุมชนและปัจจัยต่าง ๆ แต่บางพื้นที่ก็ต้องใช้ในเรื่องของการทำสิ่งกีดขวาง หรือรั้ว และมันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าบางพื้นที่มันจำเป็นต้องใช้จริง ๆ ขึ้นอยู่กับว่าช้างในพื้นที่ตรงนั้นมีพฤติกรรมอย่างไร กรณีของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน การเพิ่มพื้นที่ป่าไม่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ เป็นเรื่องของพฤติกรรม จึงต้องใช้วิธีทำสิ่งกีดขวาง เช่น รั้วเบรีเออร์ เป็นต้น เคยได้มีการเคลื่อนย้ายช้างเข้าไปไว้ในป่าแต่พบว่าช้างมีการเดินออกมา เช่น สีคองแดง สีคองแก้ว เพราะช้างจะรู้ว่าแหล่งอาหารมันอยู่ตรงไหนบ้าง สุดท้ายก็ต้องมีการกักบริเวณเพื่อไม่ให้เขาออกไปได้ การย้ายช้างป่าจากป่าหนึ่งไปอีกป่าหนึ่ง ส่งผลกระทบต่อชุมชน เนื่องจากเส้นทางที่ช้างป่าหากินเส้นใหม่ในป่าหรือขอบป่าอาจเป็นบริเวณที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น เส้นทางข้ามระหว่างหมู่บ้านในป่าหรือเก็บหาของป่า อีกส่วนที่พบเห็นคือ ช้างที่มีพฤติกรรมเคยออกนอกป่าแล้ว เมื่อปล่อยไปกลุ่มป่าอื่นก็จะมีพฤติกรรมคล้ายเดิม คือ จะชอบเดินเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม หรือพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน เดินไปสำรวจกินโน่นกินนี่ เช่น เกลือ น้ำปลา หรือน้ำในโอ่ง ช้างป่าพวกนี้ปรับตัวเกิดความคุ้นชินกับมนุษย์แล้ว จะเป็นช้างที่ไม่ค่อยกลัวคน

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

5.3.1 การเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันและการจัดการช้างป่า ได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพการเฝ้าระวังป้องกันโดยการสร้างแนวตรวจการณ์ช้างป่าในพื้นที่วิกฤต, จัดจ้างพนักงานเฝ้าระวังช้างป่า, สร้างและปรับปรุงสิ่งกีดขวางเพื่อป้องกันช้างออกนอกพื้นที่, ส่งเสริมชุมชนในพื้นที่เสี่ยงสร้างแนวป้องกันช้างป่า รวมไปถึงจัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านช้างป่า โดยการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับช้างป่าตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน, องค์ความรู้ด้านการป้องกันตัวจากช้าง

5.3.2 การจัดการพื้นที่เพื่อคนและช้างป่า ประกอบไปด้วย การสำรวจและประเมินศักยภาพของพื้นที่, การศึกษาการจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ (Zoning) ในแต่ละพื้นที่, สร้าง พื้นฟู และปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร รวมถึงการประเมินพื้นที่รองรับช้างที่มีปัญหา, เคลื่อนย้ายช้างป่าไปยังพื้นที่มีศักยภาพในการรองรับ

5.3.3 การเสริมสร้างความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ช้างป่า, การศึกษาและส่งเสริมรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสม, การสร้างความเข้าใจกับประชาชน, ส่งเสริมการทำประกันทรัพย์สินและพิจารณาชดเชยความเสียหายที่เป็นธรรม

5.4 ข้อเสนอแนะในวิจัยครั้งต่อไป

5.4.1 ควรศึกษาเรื่องประชากรและการใช้พื้นที่อาศัยบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน กระจุกเป็นสัตว์ใหญ่และเป็นอันตรายต่อมนุษย์ ปัจจุบันมีพฤติกรรมออกมาหากินใกล้ชิดขอบชายป่ามากขึ้น ในอนาคตจะมีผลกระทบเป็นอย่างไร จึงเป็นเรื่องที่น่านศึกษาอย่างยิ่ง